

De impact van corona op erfgoedvrijwilligers en -verenigingen

De huidige coronacrisis heeft grote gevolgen voor de hele samenleving. Al onze aandacht gaat naar het snel onder controle krijgen van het virus, maar als Histories vzw waren we ook bezorgd over hoe het met de erfgoedvrijwilligers en verenigingen gaat, en welke impact de lockdown-maatregelen hebben op de beleving van tradities en het organiseren van erfgoedactiviteiten. Daarom maakten we je attent op een bevraging over dit thema door de belangenbehartiger Overleg Cultureel-Erfgoed (OCE).

Als Histories zijn we verheugd om vast te stellen dat jullie massaal hebben gereageerd en jullie stem lieten horen. Ruim 200 van de 333 ingevulde vragenlijsten waren afkomstig van onze gemeenschappen. We hebben al deze antwoorden en de mails en telefoontjes die we ontvingen in de week van 20 april 2020 met veel aandacht geanalyseerd en de krachtlijnen samengevat in een document dat we overmaakten aan OCE en de Vlaamse overheid. Als dienstverlenende organisatie voor erfgoedvrijwilligers hebben we ook gezocht naar manieren om op bepaalde noden een antwoord te formuleren. De neerslag van dit proces vind je hieronder.

Vraag: Op welke manier raakt de huidige crisis jouw werking?

Corona treft al onze gemeenschappen op allerlei manieren. Het meest zichtbare effect is wellicht de annulering van activiteiten van de **traditiedragers**. Voor de vele duizenden vrijwilligers die maanden, soms jarenlang werken aan een ommegang, carnavalstoet, feest, bloemencorso of processie is de lock-down een zware streep door de rekening. De voorbereidingen vallen stil, de investeringen zijn mogelijk voor niets geweest, mensen kunnen niet meer samenkomen om hun erfgoed te vieren en te beleven. Voor erfgoed dat overleeft door te handelen en te doen is de crisis dus een ernstige bedreiging. Voor de gemeenschappen en verenigingen die erachter staan evengoed. Vinden zij genoeg motivatie om door te gaan? En beschikken ze over een oorlogskas die de strijd tegen corona aankan?

Dit is nog het meest aan de orde bij de **kermissen** waar het de forains zelf zijn die bedreigd worden in hun bestaan. Een kermisseizoen telt slechts 8 maanden, waarvan 4 topmaanden die moeten dienen om de winter door te komen. Heel wat bezorgde burgemeesters gaan vaak verder dan de officiële richtlijnen en schrappen elk één kermisweekend in hun gemeente. Maar zo start onbedoeld een keten van afgelastingen die hard snijden in het tot nog toe zelfbedruipende karakter van de kermis. De forains rekenen, net als andere lokale verenigingen, op begrip en steun van de lokale overheden. Die hebben belangrijke sleutels in handen om hen te ondersteunen. De Federatie heeft samen met partners zoals Histories alvast een tekst overgemaakt aan de lokale besturen met [acht tips](#).

Niet enkel de tradities kunnen tijdelijk niet meer doorgaan. Zowat alle activiteiten binnen de erfgoedverenigingen, zoals lezingen, daguitstappen, tentoonstellingen, enzovoort, zien zich geconfronteerd met afstel of uitstel naar de zomer, het najaar of 2021. In het geval van de archeologische veldprospectie rijst zelfs de vraag of men deze tijdig voor de verkaveling kan laten plaats grijpen. Voor de **metaaldetectoristen** die alleen op stap gaan zijn de maatregelen ondertussen al versoepeld, maar voor groepen vrijwilligers die samenwerken met professionele archeologen is het moeilijker om veilig te werken.

Ook de **publicaties** die verenigingen uitgeven, soms in een verdienmodel of als tool voor ledenwerving, worden voor diverse uitdagingen gesteld: omdat de drukkerij gesloten was, omdat ze geen opzoekingen meer konden doen door het sluiten van de leeszaal, omdat het moeilijker is redactievergaderingen te houden, ... Kortom, zal men de deadlines halen?

De **musea en documentatiecentra** zijn voor het publiek gesloten. In enkele gevallen zijn medewerkers er nog actief, de geldende maatregelen in acht nemende. Maar even vaak is te merken dat de deur voor iedereen gesloten blijft. Interviews of mondelinge geschiedenis zijn nu niet mogelijk, waardoor de resultaten ook niet komen.

Omdat men geen fysieke bijeenkomsten mag houden en nog niet digitaal kan of wil **vergaderen** komt ook het sociale aspect van vrijwilligerswerk en de deelname aan (activiteiten van) een vereniging erg onder druk te staan. Een digitaal alternatief voor de informele contacten, onderonsjes in de wandelgangen, voor- en nabeschouwingen, enz. is er niet. Kennis en tips uitwisselen en van elkaar leren is een van de grote voordelen van het lidmaatschap van een actieve vereniging. Mensen horen en zien elkaar minder en men vreest wel eens dat dit mogelijk een nefaste invloed heeft op het engagement van vrijwilligers in bijvoorbeeld de besturen die het eerder al lastig hadden om krachten te vinden.

De leden van erfgoedverenigingen zijn vaak wat ouder en behoren daardoor tot de risicogroepen voor corona. Er zijn helaas dramatische gevallen bekend waar het virus binnen de vereniging meerdere slachtoffers heeft gemaakt. En die **menselijke tol** is uiteraard de zwaarste prijs die we als sector betalen voor corona. Vanuit Histories betuigen we ons diepste medeleven aan de familie en vrienden van de slachtoffers.

Vraag: Heb je medewerkers in dienst? Zo ja, hoeveel VTE en hoeveel hiervan zijn in tijdelijke werkloosheid geplaatst? Worden ook andere statuten getroffen?

Onze gemeenschappen worden bij uitstek gevormd door **vrijwilligers**. Betaalde medewerkers zijn eerder een uitzondering. Binnen de kleinere musea en archieven zijn wel vrijwilligers actief die nu ook niet aan de slag kunnen. Heel wat erfgoedvrijwilligers of leden van historische verenigingen werken als stads- of museumgidsen. Zij zien hun inkomsten terugvallen.

Van een heel andere orde is de situatie voor de **forains**: de kermis is hun beroep, hun enige inkomen en de inkomsten uit de zomermaanden zijn noodzakelijk om de winter door te komen. Voor hen wordt de situatie erg precair. Daarom suggereert de Federatie samen met Histories en andere partners aan lokale besturen om geen overhaaste formele beslissingen te nemen over activiteiten in de nabije toekomst zonder dat daar een duidelijke reden voor is. Door strikt de federale richtlijnen en mogelijke Vlaamse instructies op te volgen over het annuleren van activiteiten of evenementen of het laten plaatsvinden onder voorwaarden, kunnen we misschien een financieel bloedbad vermijden.

Vraag: Wat is het effect op je inkomsten of uitgaven?

Corona kost onze gemeenschappen geld en daar zijn meerdere oorzaken voor, te beginnen met het **wegvallen van de inkomsten** (deelname- en inkomgelden, drankverkoop, lidmaatschappen, ...) door het schrappen van activiteiten. Zeker voor de traditiedragers zijn het voorjaar en de zomer een actieve en dus 'lucratieve' periode. Het wegvallen van fondsenwervende activiteiten zijn een serieuze financiële aderlating. Ook **sponsors** zullen mogelijk moeilijker te overtuigen zijn. Men spreekt hier over duizenden euro's die niet kunnen aangewend worden voor de werking.

Daar tegenover staat dat bepaalde **vaste uitgaven** (zoals verzekering, verwarmingskosten, beveiliging, enzovoort.) blijven lopen. Daarnaast zijn er voor specifieke activiteiten al kosten gemaakt, terwijl inkomsten niet meer of pas later verworven kunnen worden. Als voorbeeld geldt misschien een tentoonstelling: de huur voor de ruimte kan mogelijk vermeden of gerecupereerd worden maar affiches, catalogi, uitleenovereenkomsten, e.a. zijn doorgaans al betaald.

Verder zijn er ook **nieuwe kosten**, bijvoorbeeld voor het verspreiden van publicaties. Waar anders vrijwilligers ingeschakeld kunnen worden om deze te bezorgen, werd nu vaker gebruikt gemaakt van de betaalde dienstverlening van B-post. Men communiceerde ook de afgelastingen, wat ook zijn prijskaartje had. En waar men probeert om dienstverlening digitaal aan te bieden (bv. het inscannen van bronnen, het beantwoorden van mails en telefonische vragen) zien we ook een stijging van de internet- en telefoniefactuur. Deels valt die in de bus op de maatschappelijke zetel, maar evengoed zijn het de particuliere leden die extra centen en energie in hun verenigingsproject steken.

Dit lijken op het eerste zicht relatief kleine bedragen. In euro's uitgedrukt komt dit niet in de buurt van de grote sommen zoals we bij de grote, professionele actoren zien. Maar vanuit relatief oogpunt is het verlies wel degelijk groot als we dit plaatsen binnen de beperkte budgetten waarover verenigingen beschikken. Zeker na het wegvallen van de provinciale subsidies is dit alweer een **financiële tegenvaller** die het voortbestaan van bepaalde initiatieven onder druk zet.

Het is dan ook fijn om te lezen dat onze gemeenschappen **solidair** zijn met elkaar. Meerdere respondenten schrijven dat men vooral steun moet bieden aan die andere die het meer nodig hebben.

Vraag: Wat is het totale bedrag dat je verliest?

We merken aan de antwoorden dat nog niet iedereen de rekening al gemaakt heeft. De genoemde bedragen zijn erg uiteenlopend. De meeste bedragen schommelen rond vele verschillende honderden en vele duizenden euro's. Wat echter vaak terugkwam: men boekt toch een **behoorlijk deel van de werking als verlies**. Eén heemkundige kring schat zijn verlies op twee derde van de jaarinkomsten en een andere vereniging merkte dat bij de hernieuwing van het abonnement 15% afhaakte. Het sluiten van musea betekent niet alleen dat er geen **toegangsgelden** zijn, maar ook dat de **drankuitbatingen** of de verhuur er geen inkomsten genereren. Eén organisatie berekende dat de sluiting van het museum voor de maanden maart en april zo maar liefst 35.000 euro verlies betekent. Een bloemencorso schat het verlies op ruim 100.000 euro dit jaar bij niet-betalen van toegangsgelden, winst uit drankverkoop en sponsorgelden.

Wie verder vooruit blik ziet ook de **gemeentelijke subsidies** mogelijk verminderen. Om (beperkte) subsidies te krijgen, moeten lokale verenigingen aan enkele criteria en verantwoordingsverplichtingen voldoen, zoals punten verdienen met het organiseren van activiteiten. Deze zijn meestal verankerd in een reglement. Door de relatief lange crisissituatie is het mogelijk dat bepaalde verenigingen hier niet meer aan kunnen voldoen. Daarom vraagt De Federatie samen met Histories en andere partners dat lokale besturen flexibel omspringen met indiendata van verantwoordingsdocumenten en qua controle van de criteria.

Men stelt vragen bij de bereidheid van leden om het **lidgeld** te blijven betalen. Men registreert stopzettingen omwille van werkloosheid of de beperkte return die de vereniging nu kan bieden. Eén vrijwilligersvereniging spreekt over mogelijk blijvende schade door het stopzetten van abonnementen omdat de crisis uitbrak op het moment van de uitgave van het jaarboek.

En dan moeten we nog wijzen op de niet-financiële, verdoken kosten die corona met zich meebrengt. Uitgaven voor een betere zorg door aankoop van verpakkingsmateriaal of renovatie zijn hoe dan ook tot voorjaar 2021 geschrapt. Sommigen spreken over het sluiten van documentatiecentrum en museum om zo de verwarmingskosten te drukken, met angst dat dit mogelijk voor een schimmeluitbraak zorgt. Het is duidelijk dat de **collecties** in Vlaanderen de crisis zullen voelen.

Vraag: Heb je eventueel een alternatief uitgewerkt om met afgelasting/uitstel/sluiting om te gaan?

Zoals eerder aangegeven werd veel **uitgesteld**, al dan niet tot nader order. Berichten over een mogelijke tweede coronagolf in het najaar maken vooruit plannen er niet gemakkelijker op. Bovendien: als we alles wat we normaal op een uitgestrekte periode samenballen tot een korte periode, dan zijn er ook negatieve effecten. Vrijwilligers noch het publiek kunnen zich voor alles vrij maken en zo dreigen initiatieven alsnog in het water te vallen. Hoe pakken we het aan opdat we elkaar geen pijn doen?

Bij de documentatiecentra wordt de crisis ook positief aangewend om de activiteiten rond **digitalisering** met verhoogde aandacht op te pakken of om erop te wijzen dat men documentatie verzamelt over deze crisis zelf. Zij merken aan de (aan-)vragen die ze krijgen dat veel leden, bestaande en nieuwe, hun tijd goed benutten om opnieuw aan de slag te gaan met hun onderzoek. Een mooi voorbeeld is het online project MamaMito van Histories, Familiekunde Vlaanderen, KU Leuven, VUB en meemoo dat kort voor de uitbraak van de coronacrisis gelanceerd werd maar ruim 6.000 deelnemers telt.

Voor intern overleg waren sommige verenigingen al begonnen met **digitale vergaderingen**. Maar er zijn er ook velen die de stap (nog) niet durven zetten. Er is een zekere koudwatervrees en de vraag is hoe lang dergelijk uitstel (bv. van Algemene Vergaderingen) kan blijven duren. Voor allen geldt wel dat men minder vergadert, een gevolg ook van het wegvallen van de noodzaak om de komende activiteiten te bespreken.

Vraag: Wat kunnen/moeten we als sector samen doen?

Onze gemeenschappen willen in eerste instantie **duidelijkheid**: over wat wel en niet mag, en over wat een massa-evenement is. Men is op zoek naar informatie over hoe we uit de crisis geraken en wat men wanneer wel mag organiseren. Een concrete vraag is hierbij bijvoorbeeld wanneer gidsbeurten in open lucht weer kunnen (en dan voor hoeveel personen, of maskers dan verplicht zijn, enzovoort).

Informatie moet aangereikt worden over hoe deze crisis evolueert en vooral wat de effecten op onze sector zijn. Men wil weten wat te doen met wettelijke verplichtingen: algemene vergaderingen, elektronisch neerleggen, verzekeringen, kortom praktische zaken. Er is ook onduidelijkheid over de beschikbare dienstverlening en ondersteuning van de professionele erfgoedorganisatie, bijvoorbeeld om een erfgoeddossier in te dienen. Ook bij Histories werden begeleidingen en bezoeken op locatie uitgesteld maar alle medewerkers zijn 'in hun kot' aan het werk en blijven beschikbaar voor vragen.

Men wil graag dat er druk wordt uitgeoefend om het opzoeken in leeszaal maximaal toe te laten (binnen wat noodzakelijk is om dit ook gezond te kunnen). Bij instellingen met grote leeszaal zoals de Rijksarchieven zou dit moeten kunnen, vinden vele respondenten. Sommigen willen ook zo snel mogelijk de eigen musea en documentatiecentra **heropenen**. Het lijkt voor hen als uitbater mogelijk mits het in acht nemen van de nodige voorzorgsmaatregelen. Een respondent suggereert om een groepsaankoop voor ontsmettingsgel en mondmaskers te voorzien.

Er is nood aan het bespreken van de **subsiëring** door de gemeentelijke overheden. Ook hiervoor geeft de tekst die de Federatie, Histories en andere partners opstelden heel wat tips.

Wanneer de activiteiten wel weer mogen, dan wil men bijkomende **publiciteit**. Om zoveel mogelijk personen te kunnen bereiken maar evengoed om het enorme belang van de (vrijwillige) erfgoedsector meer in de verf te zetten. Histories wil hier de komende maanden en jaren alvast werk van maken.

Antwoord: Hoe kan Histories jou nog meer helpen?

Histories is er om erfgoedvrijwilligers en verenigingen te ondersteunen, zeker nu het moeilijk gaat. We kunnen niet op alle genoemde uitdagingen een antwoord bieden, maar we zetten de noden van vrijwilligers mee **op de agenda** én we zoeken graag mee naar oplossingen. Alle [medewerkers](#) van Histories staan hiervoor klaar: via mail, telefoon of videochat beantwoorden we graag jouw **vragen**. Veel gestelde vragen en nuttige links plaatsen we op een aparte pagina (in opbouw) op onze website.

Soms kan het ook nuttig of gewoon fijn zijn om met vak- en lotgenoten te kunnen praten: om ideeën en tips uit te wisselen, maar evengoed voor die babbel die we nu zo erg moeten missen. Histories faciliteert graag dergelijke **gesprekken onder collega's**: we zetten een digitaal platform klaar en kunnen modereren indien nodig. Vangen we iets op waar we samen aan kunnen werken, dan gaan we hiermee aan de slag. Wens je zo'n groepsgesprek? Geef ons dan een seintje!

Corona drukt ons met de neus op de feiten: digitaal is meer dan ooit het nieuwe normaal. Om onze vrijwilligers te versterken in het gebruik van **digitale tools en media** biedt Histories specifieke vorming. Zo is er in het najaar een nieuwe editie van Erfgoed in de praktijk over welk medium je het best gebruikt om je erfgoedactiviteit (digitaal) kenbaar te maken. En we werken aan een webinar over digitale **vergadertools**.

Zoals een respondent het treffend verwoordde: "We worden geconfronteerd met een unieke crisissituatie, zitten er middenin en zullen misschien pas achteraf, met wat meer afstand, nog belangrijke conclusies moeten trekken, die we nu over het hoofd zien." Daarom volgt Histories de ontwikkelingen in de sector verder op. We blijven geïnteresseerd in jouw ervaringen, verhalen en **cijfers**. Evengoed zijn we benieuwd naar nieuwe tradities of **goede praktijken** die ontstaan zodat we ze kunnen delen en leren van elkaar.